

УДК 504.7.064.9.614(083.74);614.89

Л.В. Калиненко, Л.В. Перепелятнікова, канд. біол. наук, ст. наук. співроб., О.П. Яцюк, канд. хім. наук., Г.М. Каштан

ПРИНЦИПИ ОРГАНІЗАЦІЇ ТА ПОРЯДОК ПРОВЕДЕННЯ ЗАХОДІВ ЩОДО САНІТАРНОЇ ОБРОБКИ ЛЮДЕЙ ТА СПЕЦІАЛЬНОЇ ОБРОБКИ ОДЯГУ, ЗАСОБІВ ІНДИВІДУАЛЬНОГО ЗАХИСТУ, ТЕХНІКИ ТА ОБЛАДНАННЯ: ПИТАННЯ ТА ПРОПОЗИЦІЇ

Стаття присвячена проблемам, пов'язаним з відсутністю в Україні як стаціонарних об'єктів для санітарної обробки людей і спеціальної обробки одягу, ЗІЗ, іншого майна, так і національної нормативно-правової бази щодо проведення такої обробки та можливості пристосування для цього існуючих в інфраструктурі населених пунктів об'єктів санітарно-гігієнічного, оздоровчого, авто-обслуговуючого призначення. Для вирішення цих питань вперше розроблено проект національного ДСТУ, який створить передумови для забезпечення оперативного та якісного захисту населення й довкілля в аварійних умовах.

Ключові слова: заходи цивільного захисту, спеціальна та санітарна обробка, нормативно-правові вимоги, проектування, пристосування.

L. Kalynenko, L. Perepeliatnikova, Cand. of Sc. (Biol), Sen. Res., O. Yatsyuk, Cand. of Sc. (Chem), G. Kashtan

PRINCIPLES OF ORGANIZATION AND PROCEDURE OF REALIZATION OF MEASURES CONCERNING SANITIZATION OF PEOPLE AND SPECIAL TREATMENT OF CLOTHING, PERSONAL PROTECTION EQUIPMENT, TECHNIQUE AND EQUIPMENT: QUESTION AND SUGGESTIONS

The article is dedicated to problems related to the absence in Ukraine of the stationary equipment for sanitization of people and special treatment of clothing, PPE, and other equipment, as well as the national legal framework regarding such treatment and possibility of adapting the existing sanitation, health, auto servicing purpose facilities in settlements. To address these issues a draft national standard was originally developed. The standard will create prerequisites for immediate protection of the population and the environment in case of emergency.

Keywords: measures of civil defence, special and sanitary treatment, legal requirements, planning, adaptations.

Постановка проблеми. Науково-технічний прогрес не тільки сприяє розвитку сучасного виробництва та покращенню умов праці і добробуту громадян, але й збільшує ризик аварій на великих промислових виробництвах.

Величезне регіональне навантаження території України промисловими та енергетичними об'єктами збільшує ризик аварій, внаслідок яких велика кількість населення, окрім отримання уражень різного типу - від поранень, переломів, вивихів, ударів та інших пошкоджень, може отримати ще й зараження радіоактивними, хімічними речовинами та бактеріальними засобами. До зон радіоактивного, хімічного і бактеріального зараження може потрапити велика кількість населення, техніки та майна і виникне необхідність проведення спеціальних робіт із знезараження радіоактивних і хімічних речовин та бактеріальних засобів.

З огляду на це санітарна обробка людей, спеціальна обробка одягу, засобів індивідуального захисту, транспортних засобів та обладнання є дуже важливим заходом в організації життєзабезпечення населення в умовах надзвичайної ситуації. Проте навіть у

містах, де зосереджена значна кількість таких потенційно небезпечних об'єктів, відсутні стаціонарні пункти спеціальної обробки.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Спеціальна обробка – комплекс заходів щодо знезараження та (або) видалення радіоактивних речовин, небезпечних хімічних речовин чи біологічних патогенних агентів до рівня гранично допустимих норм забруднення чи зараження цими речовинами [1, 2]. Спеціальна обробка включає: санітарну обробку постраждалого населення та осіб, які беруть участь у ліквідації наслідків НС - дезактивацію, дегазацію, дезінфекцію.

Відповідно до законодавства України [3, 4], з метою забезпечення проведення санітарної обробки населення та спеціальної обробки одягу, майна і транспорту в умовах надзвичайної ситуації, пов'язаної з викидом (вилівом) у довкілля радіоактивних чи хімічних речовин або біологічних чинників, місцевими органами виконавчої влади виділяються окремо суб'єкти господарювання, які можуть залучатися, за їх згодою, на підставі відповідних цивільно-правових угод, до проведення спеціальної обробки. При цьому у цивільно-правових угодах обумовлюються завдання суб'єктам господарювання та норми їх оснащення відповідним обладнанням і витратними матеріалами для проведення зазначених робіт.

Правила техногенної безпеки у сфері цивільного захисту на підприємствах, в організаціях, установах та на небезпечних територіях [5] зобов'язують керівників об'єктів, де здійснюється практична діяльність, пов'язана з радіаційними або радіаційно-ядерними технологіями, та хімічно небезпечних об'єктів, на випадок надзвичайних ситуацій з метою зниження шкідливого впливу радіоактивного опромінення і НХР, забезпечувати проведення спеціальної обробки одягу, обладнання, майна і транспортних засобів, а також санітарну обробку працівників об'єкта.

Метою (завданням) цієї роботи є висвітлення проблемних питань, пов'язаних із відсутністю в Україні стаціонарних об'єктів, призначених для проведення санітарної обробки людей і спеціальної обробки одягу, ЗІЗ, іншого майна та законодавчого врегулювання як самих процесів обробки, так і можливості пристосування для цього існуючих в інфраструктурі населених пунктів об'єктів, що надають населенню санітарно-гігієнічні, оздоровчі, авто-обслуговуючі послуги.

Методи: Систематизація, аналіз, узагальнення лігатурних та експериментальних даних, вимог нормативно-правових документів

Основний матеріал. В організаційному плані вирішення цих питань покладено на спеціалізовані комунально-технічні служби цивільного захисту, що створюються заздалегідь. Відповідно до Статуту дій у надзвичайних ситуаціях органів управління та підрозділів Оперативно-рятувальної служби цивільного захисту [6], після закінчення аварійно-рятувальних та інших невідкладних робіт в осередку хімічного забруднення аварійно-рятувальні підрозділи, за потреби, проводять повну спеціальну обробку.

Пункт спеціальної обробки розгортається на незабрудненій місцевості поблизу ділянки (об'єкта) робіт. Після проведення спеціальної обробки підрозділи виводяться у вихідні райони (райони зосередження) для підготовки їх до наступних дій.

При необхідності створюється тимчасовий підрозділ спеціальної обробки із залученням приданих сил та засобів. Підрозділ спеціальної обробки за потреби розгортає пункт спеціальної обробки, організовує і проводить санітарну обробку людей і спеціальну обробку техніки, транспорту та інших матеріальних засобів.

Разом з тим, через відсутність стаціонарних об'єктів, призначених для проведення спеціальної обробки, актуальною проблемою є забезпечення можливості пристосування для цього існуючих в інфраструктурі населених пунктів пралень, хімчисток, станцій технічного обслуговування та миття рухомого складу автотранспорту, санітарно-побутових приміщень промислових підприємств, лазень, фізкультурно-оздоровчих комплексів, спортзалів шкіл тощо.

У законодавчих та нормативно-правових документах [3, 4, 7] вказано, що для об'єктів національної економіки, які віднесені до відповідних категорій з цивільного захисту, а також потенційно небезпечних та об'єктів підвищеної небезпеки приймаються додаткові рішення щодо пристосування та використання для санітарної обробки людей та спецобробки одягу, обладнання тощо душових, лазень, пралень, підприємств хімічної чистки одягу, а також постів мийки і прибирання рухомого складу автотранспорту. Їх проекти повинні передбачати можливість пристосування об'єкта для санітарної обробки людей або спеціальної обробки майна і транспортних засобів тощо відповідно до вимог СНіП 2.01. 57-85. Під час проектування нового будівництва таких об'єктів, їх капітального ремонту та реконструкції необхідно виконувати вимоги вказаного СНіПу. Щоправда, цей СНіП відноситься до нормативних документів радянських часів та в Україні не включений до переліку чинних документів.

Відповідними територіальними органами з питань цивільного захисту виконавчої влади, які опікуються питаннями техногенної безпеки, локалізації та ліквідації можливих аварій, розроблені переліки суб'єктів господарювання, що можуть надавати санітарно-гігієнічні послуги населенню, та укладено з ними цивільно-правові угоди. Під час складання переліку суб'єктів господарювання, що можуть бути залученими до проведення санітарної обробки населення та спеціальної обробки одягу, майна і транспорту, повинні бути враховані вимоги державних будівельних норм, санітарних правил та відомчих наказів та інструкцій.

Проте, на сьогоднішній день коло таких об'єктів в інфраструктурі населених пунктів, особливо у сільській місцевості, дуже скоротилося. Всі вони перейшли у приватну власність та стали використовуватися не за призначенням. Навіть у Києві, великому місті - мільйоннику, залишилася лише одна лазня. Решта будівель, де раніше працювали лазні, зараз використовуються не за призначенням і зовсім не можуть бути пристосовані до санітарної обробки у випадку НС.

На великих підприємствах, де раніше були автотранспортні цехи, що могли б використовуватися для спеціальної обробки транспорту, зараз ці приміщення здаються в оренду та дуже часто використовуються під торгівельні зали.

У населених пунктах сільської місцевості вказаних суб'єктів господарювання майже не залишилися.

Правда, необхідно відмітити, що замість лазень зараз відкрито велику кількість «руських бань», саун, хамамів, масажних салонів. Проте, ці заклади дуже маломісткі – в основному на 4-10 осіб. Набір та розташування (планування) їх приміщень не дозволяє забезпечити дотримання основних вимог до проведення санітарної обробки: розмежування «брудних» та «чистих» потоків та недопущення забруднення прилеглих приміщень і територій.

У зв'язку з цим перед службами, сферою інтересів яких є подолання наслідків надзвичайних ситуацій, постає проблема щодо перегляду підходів до забезпечення санітарної обробки людей та спеціальної обробки одягу, засобів індивідуального захисту, техніки.

По-перше, потребує вирішення питання щодо створення у населених пунктах, де є загроза виникнення аварій з виливом (викидом) у довкілля радіоактивних чи небезпечних хімічних речовин та біологічних патогенних агентів спеціальних стаціонарних пунктів спеціальної обробки.

По-друге, необхідно запровадити інші підходи до проектування таких об'єктів, як побутові, спортивні та фізкультурно - оздоровчі заклади, спортивні зали середніх та вищих навчальних закладів тощо. Проектування таких закладів для населених пунктів, розташованих на території зони спостереження потенційно небезпечних об'єктів, має передбачати можливість переведення об'єкта на режим санітарного оброблення людей у разі вказаної надзвичайної ситуації, з виконанням усіх вимог, що встановлюються до такого роду робіт.

На сьогодні відсутня національна нормативно-правова база, яка б містила вимоги до розроблення проектів пристосування побутових, спортивних, фізкультурно-оздоровчих та виробничих об'єктів для проведення спеціальної та санітарної обробки у разі забруднення радіоактивними чи небезпечними хімічними речовинами та зараження біологічними патогенними агентами навколишнього середовища.

Для вирішення цього питання, відповідно до постанови Кабінету Міністрів України від 13 квітня 2011 р. № 471 "Про затвердження Програми перегляду державних будівельних норм і правил на період до 2015 року" та перспективного плану робіт МНС (ДСНС) України з нормування у будівництві на період до 2015 року, затвердженого наказом МНС України від 15.05.2012 № 787 Департаментом організації заходів цивільного захисту було передбачено виконання науково-дослідної роботи, результатом якої є розроблення проекту необхідного нормативного документа.

Ця робота проводилася фахівцями Українського НДІ цивільного захисту. На сьогодні розроблено та передано на експертизу проект ДСТУ-Н Б ХХХ:201Х «Настанова щодо пристосування об'єктів побутового, спортивного, фізкультурно-оздоровчого та виробничого призначення для санітарного оброблення людей, спеціального оброблення одягу, засобів індивідуального захисту, техніки та обладнання».

Метою настанови є встановлення вимог (правил) щодо проектування і пристосування об'єктів побутового, спортивного, фізкультурно-оздоровчого та виробничого призначення для проведення санітарної обробки людей, спеціальної обробки (дезактивації, дегазації, дезінфекції) одягу, майна, засобів індивідуального захисту, техніки та обладнання під час ліквідації наслідків забруднення навколишнього середовища радіаційно й хімічно небезпечними речовинами та зараження біологічними патогенними агентами у мирний та особливий періоди.

Завданнями настанови є впровадження вимог (правил) обов'язкових до застосування усіма державними органами, організаціями і фізичними особами, які здійснюють архітектурну, містобудівну і будівну діяльність на території України, незалежно від форм власності і джерела фінансування.

Оскільки під час проведення спеціальної (санітарної) обробки в умовах надзвичайних ситуацій, пов'язаних з виливом (викидом) небезпечними хімічними та радіоактивними речовинами можливе забруднення самих пристосованих об'єктів та персоналу, що їх обслуговує, та основною вимогою є локалізація аварії, яка сталася, та попередження вторинного забруднення довкілля НХР та РР. У зв'язку з цим сновними у проекті ДСТУ повинні стати вимоги щодо складу, обладнання та опорядження приміщень, водопостачання й каналізації об'єктів, на яких проводяться роботи з небезпечними хімічними та радіоактивними речовинами.

Під час проектування нових та капітального ремонту чи реконструкції вже існуючих об'єктів санітарно-гігієнічного обслуговування населення, що можуть бути пристосовані для проведення санітарного оброблення людей та спеціального оброблення одягу, ЗІЗ, обладнання, техніки тощо, необхідно передбачити:

- наявність необхідних приміщень та відповідну площу;
- відповідне їх обладнання та облаштування;
- обладнання необхідних систем каналізації та вентиляції, що відповідають вимогам профільних ДБН та спеціальним вимогам;
- наявність локальних очисних споруд;
- можливість обладнання на території об'єктів спеціальних майданчиків для попереднього використання;
- розподіл приміщень та території на «чисту» й «забруднену» зони; обладнання між ними постів дозиметричного контролю
- обладнання медичних постів у «чистій» зоні тощо.

Висновки. Перелічені вище вимоги знайшли своє відображення у розробленому проекті ДСТУ-Н Б ХХХ:201Х «Настанова щодо пристосування об'єктів побутового, спортивного,

фізкультурно-оздоровчого та виробничого призначення для санітарного оброблення людей, спеціального оброблення одягу, засобів індивідуального захисту, техніки та обладнання».

Настанова призначена для застосування центральними і місцевими органами виконавчої влади, органами місцевого самоврядування, підприємствами, установами та організаціями, що проводять заходи цивільного захисту.

Застосування розроблюваної настанови створить передумови для забезпечення оперативного та якісного захисту населення та навколишнього середовища під час виникнення надзвичайних ситуацій з наявністю радіоактивного чи хімічного забруднення та у випадку зараження біологічними патогенними агентами та для підвищення готовності держави до реагування на такі надзвичайні ситуації.

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ

1. ДСТУ 3891:2013 Безпека у надзвичайних ситуаціях. Терміни та визначення основних понять. - Національний стандарт України БЗ № 9–10–2013/232. Київ. Мінекономрозайтку України, 2014. ДП «УкрНДНЦ». 17 с.
2. Скидан М.А., Калиненко Л.В., Каштан Г.М. Організація та правові основи проведення спеціальної обробки. – Матеріали XI міжнародної конференції «Пожежна безпека – 2013, 25-26 вересня 2013 р., Київ, 2013, с. 295.
3. Кодекс цивільного захисту України від 02.10.2012 № 5403-VI- Урядовий кур'єр від 29.11.2012 № 220.
4. Розпорядження КМ України від 14.02.2002. N 58-р «Про заходи щодо забезпечення надання населенню санітарно-гігієнічних послуг». - Режим доступу: www.zakon.rada.gov.ua/laws/show/58-2002-p.
5. Наказ МНС України від 15.08.2007 № 557, зареєстрований у Міністерстві юстиції України 03.09. 2007 за № 1006/14273, «Про затвердження Правил техногенної безпеки у сфері цивільного захисту на підприємствах і організаціях, установах та на небезпечних територіях». - Режим доступу: www.mns.gov.ua/files/2010/.../MNS479_6.doc.
6. Статуту дій у надзвичайних ситуаціях органів управління та підрозділів Оперативно-рятувальної служби цивільного захисту. Затверджений наказом МНС України від 13.03.2012 № 575. Зареєстрований в Мінюсті України 25 травня 2012 р. за № 835/21147. Режим доступу: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/z0835-12>.
7. ДСТУ Б А.2.2-7:2010 Проектування Розділ інженерно-технічних заходів цивільного захисту (цивільної оборони) у складі проектної документації об'єктів. Основні положення. – Національний стандарт України. Київ. Мінрегіонбуд України, 2010. – Режим доступу: document.ua/proektuvannja.-rozdil-inzhenerno.

